

adeffe videamus, quantam non iterum⁸⁶ in eodem homine præficiendo vidimus; quid est, quod aut de re, aut de perficiendi facultate dubitemus? Ego autem, quidquid in me est studii, consilii, laboris, ingenii, quidquid hoc beneficio populi Romani, atque hac potestate prætorii; quidquid auctoritate, fide, constantia possum; id omne ad hanc rem conficiendam, tibi, & populo Romano polliceor, ac defero. Testorque omnes deos, & eos maxime, qui huic loco temploque præsent, qui omnium mentes eorum, qui ad rempublicam adeunt, maxime perficiunt, me hoc neque rogatu facere cujusquam, neque quo Cn. Pompeji gratiam mihi per hanc causam conciliari putem, neque quo mihi ex cujusquam amplitudine, aut præsidia periculis, aut adjuncta honoribus quarum: propterea quod pericula facile, ut hominem præstare oportet, innocentia testi pellemus: honorem autem neque ab uno, neque ex hoc loco, sed eadem nostra illa laboriosissima ratione vitæ, si vestra voluntas feret, consequemur.

Quamobrem, quidquid in hac causa mihi susceptum est, Quirites, id omne me reipublicæ causa suscepisse confirmo: tantumque abest, ut aliquam bonam gratiam mihi quæsisse videar, ut multas etiam similitates partim obscuras, partim apertas intelligam, mihi non necessarias, vobis non inutiles⁸⁷, suscepisse. Sed ego me hoc honore præditum, tantis vestris beneficiis affectum, statui, Quirites, vestram voluntatem, & reipublicæ dignitatem, & salutem provinciarum atque sociorum, meis omnibus commodis & rationibus præferre oportere.

86 *Quantam non iterum*] Vellei Grævius deleri non, & mutari videtur in *videmus*. Itaque legeret: *quantam iterum in eodem homine præficiendo videmus*. Quod etsi dicat a suis quibusdam mss. confirmari, tamen in

contextu non recipit.

87 *Non inutilis*] Similitates enim inter principes viros utiles erant cum legibus, tum libertati. *Ferrarius*.

P R O
A. CLUENTIO AVITO.

O R A T I O XIV.

A R G U M E N T U M .

Sassia quadam, Cluentii mater, improbi mulier ingenii, libidinis effrenata, post binas nuptias, unas patris Cluentii, alteras A. Aurii Melini, generi sui, quem cum filia divorcium facere coegit, postremo nupsit Statio Albio Oppianico, qui Melinum ejus virum occiderat. Hic cum intelligeret, Cluentium nondum testamentum fecisse, eoque mortuo bona ejus omnia ad matrem esse ventura, incensus avaritia, veneno cum tollere decrevit. Ea re cognita, duobusque præjudiciis jam probata, primum Scamandri damnatione, cuius in manibus venenum deprehensum fuerat, deinde C. Fabritii, qui Cleopantri, quo Cluentius medico utebatur, servum Diogenem ad venenum dandum spe & præmio sollicitaverat: Oppianicum Cluentius de veneficio accusavit: qui cum damnatus esset, defensor Oppianici L. Quinctius Tribunus pl. quotidianis concionibus rem in invidiam adduxit, cum diceret pecuniam in judicio versatam: & cum incertum esset, ex qua parte esset profecta, populus Romanus non credidit ab Oppianico datam, quia damnatus erat; & errore multorum in falsa crimine Cluentius fuit, cum Oppianicus C. Elio Staleno dc millia HS pro numero judicum, qui corrumperendi essent, dedisset. Quo postea erimine, & Stalenus ipse, & cum eo Bulbus, Gurta, Popillius, alique ejusdem affines culpæ iudices damnari sunt. Annis quinque post damnationem cum Oppianicus in exilio perisset, uxor Sassa moliri cepit insidias filio, quod ejus consilio diceret per M. Asellium quendam viro suo venenum in pane datum; & cum de seruis questione habita, nihil esset repertum, rursus eadem, triennio post, adolescenti Oppianico filia collocata, impulsit eum ad filium

de veneficio accusandum. Is auctore usus est L. Attio Pisawensi, contra quem Prætor Cicero Cluentium defendit. Acta causa est ad Q. Voconium Nasonem, qui de veneficiis Prætor quaesivit, Lepido & Tullo Coss. MANUT.

I.

NIMADVERTI, Iudices, omnem accusatoris orationem, in duas divisam esse partes: quarum altera mihi niti & magnopere confidere videbatur invidia jam inveterata iudicii Juniani¹: altera tantummodo² consuetudinis causa timide & diffidenter attingere rationem veneficii criminum: qua de re lege est hæc quaestio constituta³. Itaque mihi certum est hanc eandem distributionem, invidia, & criminum, sic in defensione servare; ut omnes intelligant, nihil me nec subterfugere voluisse reticendo, nec obscurare dicendo.

Sed cum considero, quomodo mihi in utraque re sit elaborandum, altera pars, ea quæ propria est iudicii vestri⁴, & legitima veneficii quaestio, per mihi brevis, & non magna in dicendo contentionis fore videtur: altera autem, quæ procul a iudicio remota est, quæ concionibus seditiose concitatis accomodatior est, quam tranquillis moderatisque iudiciis, prospicio, quantum in agendo difficultatis, & quantum laboris sit habitura.

Sed in hac tanta difficultate illa me res tamen, Iudices, consolatur, quod vos de criminibus sic audire consuevistis, ut eorum

¹ Iudicii Juniani] C. Junius quaesitor fuerat in causa Oppianici: ideo iudicium de Oppianico factum, appellat Junianum. C. autem Junius postea damnatus est, quod in Oppianici causa corruptus fuisse dictus sit. Sylvius.

² Altera tantummodo] Guelmius legit alteram; sed poterat subaudiri, videbatur, quod præcessit. Græverus. Altera scilicet parte. Est casus sextus, non primus. Nihil itaque immutandum cum Guelmius. Mox Franc. rationem veneficii, & criminum. Accusator præter veneficium, & alia reo crimina obicit. Græverus.

³ Lege est hæc quaestio constituta] Lege Cornelia constitutum est prætor, qui quaereret de veneficio. Vide Sigonium, lib. 22 de iudiciis, cap. 30. Quaestio est iudicium publicum. Idem. Vide Indiculum Legum.

⁴ Ea que propria est iudicii vestri] Id est, de qua quaestio constituta est, ideoque de qua sententiam latari estis. Quamvis enim accusator multa crimina reo obicit, ut id quod causæ proprium est, sit magis credibile, iudices tamen de eo solo pronuntiant, de quo quaestio constituta est: id igitur iudicii proprium est. Sylvius.

eorum omnem dissolutionem⁵ ab oratore quaeratis: ut non existimetis, plus vos ad salutem reo largiri oportere, quam quantum defensor, purgandis criminibus, consequi, & dicendo probare potuerit. De invidia autem sic inter vos disceptare debetis, ut non, quid dicatur a nobis, sed quid oporteat dici, consideretis. Agitur enim in criminibus, A. Cluentii proprium periculum: in invidia, causa communis⁶. Quamobrem alteram partem causæ sic agemus, ut vos doceamus: alteram sic, ut oremus. In altera, diligentia vestra nobis adjungenda est: in altera, fides imploranda. Nemo est enim, qui invidiæ, sine vestro, ac sine talium virorum subsidio possit resistere.

Equidem quod ad me attinet, quo me vertam, nescio. Negem fuisse illam infamiam iudicii corrupti? negem illam rem agitaram in concionibus? iactatam in iudiciis? commemoratam in senatu? evellam ex animis hominum tantam opinionem? tam penitus insitam? tam vetustam? Non est nostri ingenii: vestri auxilium est, Iudices, hujus innocentia sic in hac calamitosa fama, quasi in aliqua perniciosissima flamma, atque in communi incendio subvenire.

II. Etenim sicut aliis in locis parum firmamenti, & parum virium⁷ veritas⁷ habet: sic in hoc loco falsa invidia imbecilla esse debet. Dominetur in concionibus, jaceat in iudiciis: valeat in opinionibus ac sermonibus imperitorum, ab ingeniis prudentium repudietur: vehementes habeat repentinos impetus, spatio interposito, & causa cognita consenscat. Denique illa definitio iudiciorum æquorum, quæ nobis a majoribus tradita est, retineatur: ut in iudiciis & sine invidia culpa plectatur, & sine culpa invidia ponatur.

Quamobrem a vobis, Iudices, antequam de ipsa causa dicere

⁵ Ut eorum omnem dissolutionem] Id est, exculationem, negationem, purgationem, vel refutationem. Illa autem sententia est: Cum accusator intendit, vel probat crimina reo obiecta, non continuo creditis, sed expectatis eius qui reo patrocinatur dissolutionem. Ideo spero fore, ut refutationem meam horum veneficii criminum expectetis. Id si feceritis, nihil dixerit accusator, quod reum

ledat. Idem.

⁶ In invidia, causa communis] Nam si propter invidiam condemnatur Cluentius; quis est, cui non idem periculum impendat? Paulo post subiungitur, in communi incendio. Manutius.

⁷ Veritas] Alii, falsitas.

Var. Lect. xxiv. 2.

cere incipio, hæc postulo: primum id, quod æquissimum est, ut nequid præjudicati afferatis. Etenim non modo auctoritatem, sed etiam nomen judicum amittemus, nisi hic ex ipsis causis judicabimus, ac si ad causas judicia jam facta domo deferemus. Deinde si quam opinionem jam vestris mentibus comprehendistis, si eam ratio convelleret, si ratio labefactabit, si denique veritas extorquebit: ne repugnetis, eamque animis vestris aut libentibus, aut æquis remittatis. Tum autem, cum ego unaquaque de re dicam, & diluam, ne ipsi quæ contraria sunt, taciti cogitationi vestræ subjiciatis: sed ad extremum expectetis, & me meum dicendi ordinem servare patiamini. Cum peroraro, tum, si quid erit præteritum, a me requiratis.

III. Ego me, Judices, ad eam causam accedere, quæ jam per annos octo continuos ex contraria parte audiatur, atque ipsa opinione hominum tacita prope convicta atque damnata sit, facile intelligo: sed, si quis mihi deus vestram ad me audiendum benevolentiam conciliarit, efficiam profecto, ut intelligatis, nihil esse homini tam timendum, quam invidiam; nihil innocenti, suscepta invidia, tam optandum, quam æquum judicium, quod in hoc uno denique falsæ infamiae finis aliquis atque exitus reperiatur. Quamobrem magna me spes tener, si ea, quæ sunt in causa, explicare, atque omnia dicendo consequi poterim, hunc locum confessumque vestrum, quem illi horribilem A. Cluentio, ac formidolosum fore putaverunt, eum tandem ejus fortunæ miseræ, multumque jactatæ, portum ac perfugium futurum.

Tametsi permulta sunt, quæ mihi, antequam de causa dicam, de communibus invidiæ periculis dicenda esse videantur: tamen, ne diutius oratione mea suspensa expectatio vestra teneatur, aggrediar ad crimen cum illa deprecatione, Judices, quæ mihi sapius utendum esse intelligo, sic ut me audiat, quasi hoc tempore hæc causa primum dicatur, sicuti dicitur; non quasi sæpe jam dicta, & nunquam probata sit⁸. Hodier-

^a Lamb. oratio

⁸ Non quasi sæpe jam dicta, & nunquam

probata sit] Dicere causam defensor dicitur

non accusator. Sic in Orat. pro Sext. Roscia

no

no

no

no

no enim die primum veteris istius criminis diluendi potestas est data: ante hoc tempus error in hac causa, atque invidia versata est. Quamobrem, dum multorum annorum accusatio brevi ter dilucideque respondeo, quæso, ut me, Judices, sicuti facere instituitis, benigne attenteque audiat.

IV. Corrupisse dicitur A. Cluentius judicium pecunia, quo inimicum suum innocentem, Statium Albium, condemnaret. Ostendam, Judices, primum, (quoniam caput illius atrocitatis atque invidiæ fuit, innocentem pecunia circumventum) neminem unquam majoribus criminibus, gravioribus testibus esse in judicium vocatum: deinde ea de eo præjudicia esse facta ab ipsis iudicibus, a quibus condemnatus est, ut non modo ab iisdem, sed ne ab aliis quidem ullis, absolvi ullo modo posset. Cum hæc docuero, tum illud ostendam, quod maxime requiri intelligo, judicium illud pecunia esse tentatum, non a Cluentio, sed contra Cluentium: faciamque, ut intelligatis, in tota illa causa quid res ipsa tulerit, quid error affinxerit, quid invidia conlarit.

Primum igitur illud est, ex quo intelligi possit, debuisse Cluentium magnopere causæ confidere, quod certissimis criminibus & testibus fretus ad accusandum descenderit. Hoc loco facien-

scio Amerino, cap. 3. Accusant ii, qui in fortunas hujus invaserunt: causam dicit is, cui præter calamitatem nihil reliquerunt. Accusant ii, quibus occidit patrem Sext. Roscii bono fait: causam dicit is. &c. Probare causam apud Ciceronem non est demonstrare, & confirmare argumentis; sed efficere, ut iudicibus res ipsa probetur. Cicero innocentiam Milonis demonstravit evidenter, non tamen probavit iudicibus, qui eum damnarunt. Quamobrem illud unum contendit Orator hoc loco, defensam antea non fuisse causam illam; aut injuria Quintii tribuni plebis; aut quia non de illo crimine accusationes reliquæ constitutæ sunt, ut probari poterit, & palam fieri, nullam a Cluentio, pro condemnando vitrico, datam fuisse pecuniam. Ferraz.

⁹ Non a Cluentio] Quintilianus, lib. 4. cap. 5. Si, inquit, unum crimen varie defendimus, supervacua partitio est; ut si ita partiamur: Dicam non talem esse hunc, quem teor, ut in eo credibile videri possit

homicidium: dicam occidit causam hinc non fuisse: dicam hinc eo tempore, quo bo- mo occisus est, trans mare fuisse. Omnia, quæ, ante id quod ultimum est, exequi- tis, inania videri necesse est. Festinar enim iudex ad id quod potentissimum est, & velut obligatum promissio patrum, si est patientior, tacitus appellat: si vel occupatus, vel in aliqua potestate, vel etiam si moribus incompositus, cum convicio effragitat. Itaque non defuerunt, qui Ciceronis illam pro Cluentio partitionem improbarent, quæ se dicturum esse promissit, primum, neminem majoribus criminibus, gravioribus testibus in judicium vocatum, quam Oppianicum, deinde, præjudicium esse factum ab iis ipsis iudicibus, a quibus damnatus sit: postremo, judicium pecunia tentatum non a Cluentio, sed contra Cluentium. Quia si probari possit quod est tertium, nihil necesse fuerit dicere priora. Sylvius.

faciendum mihi, Iudices, est, ut vobis breviter illa, quibus Albius condemnatus est, crimina exponam. Abs te peto, Oppianice, ut me invitum de patris tui causa dicere existimes, adductum fide atque officio defensionis. Etenim tibi si in præsentia satisfacere non potero, tamen multæ mihi ad satisfaciendum reliquo tempore facultates dabuntur: Cluentio nisi nunc satisfecero, postea mihi satisfaciendi potestas non erit. Simul & illud quis est, qui dubitare debeat, contra damnatum & mortuum, pro incolumi & vivo dicere: cum illi, in quem dicitur, damnatio omne ignominie periculum jam abstulerit, mors vero etiam doloris; huic autem, pro quo dicitur, nihil possit offensionis accedere sine acerbissimo animi sensu ac dolore, & sine summo dedecore vitæ ac turpitudine? Atque, ut intelligatis, Cluentium non accusatorio animo, non ostentatione aliqua, aut gloria adductum, sed nefariis injuriis, quotidianis insidiis, proposito ante oculos vitæ periculo, nomen Oppianici detulisse, paulo longius¹⁰ exordium rei demonstranda repetam: quod quaeso, Iudices, ne moleste patiamini. Principis enim cognitis, multo facilius extrema intellegitis.

V. A. Cluentius Avitus¹¹ fuit pater¹² hujusce, Iudices, homo

¹⁰ Paulo longius] Quintil. IV. cap. 1. exordium. Cum a proœmio ad narrationem vel ad refutationem transitus est, id debet in proœmio positum esse, cui commodissime jungi postquam sequentium poterit: id est, cadere non oportet abrupte ex proœmio in narrationem vel refutationem, sed ita coniungenda est, ut ex proœmio duci videatur. Hujus tamen transitus admonendi sunt auditores; nec in his partibus solum, sed in aliis etiam, & plerumque in questionibus. Quoniam tamen narratio brevis esse debet, si ea futura sit longior, ad eam ipsam præparandum esse iudicem idem præcipit, ut Cicero (inquit) sapius, sed hoc præcipue loco fecit: Paulo longius exordium rei demonstrando gratia repetam, &c. Idem.

¹¹ Avitus] Aliis, Habitus. Cluentii cognomen ex ignoratione veteris orthographiæ suspicor esse depravatum. Quod enim constat ex antiquis monumentis, B pro V scribitur solebat. Inde factum est Habitus pro Avitus.

tus. Nam, cum, Avitus, mendosum putaretur, Avitus autem differret ab Avitus; bonam correctionem librarii, aut homines imperitii existimarunt, si, Habitus, tanquam usitatum verbum, reponeretur; in quo reponat veterum exemplorum observatio. Nam saepe Aviti cognomen reperitur, Habitus nunquam. Vibium Avitum nominat Plinius, lib. xxxiv. cap. 7. & Tacitus, lib. xxi. Accedunt lapidum antiquorum testimonia, in domo Cæsa Romæ. CLODIE. AVITE in domo Arberinorum. CLAUDIUS. AVITUS in hortis Jo. Georgii Cesarini. BEBIO. AVITO Labiani in Germania. DURIOS. AVITUS Neapoli. AUR. ABITUS. Id sensisse videtur, aut ratione ductus, aut antiqui exemplaris auctoritatem secutus, Tryphonius jurisconsultus, qui cum hujus orationis testimonio utitur, A. Cluentium Avitum appellat. Manutius.

¹² Fuit pater] Sic interpunge, fuit, pater, &c. Quintilianus, IV. 2. inquit natus, ratio.

homo non solum municipii Larinatis, ex quo erat, sed etiam regionis illius, & vicinitatis, virtute, existimatione, nobilitate facile princeps. Is cum esset mortuus, Sylla & Pompejo consulis, reliquit hunc annos xv natum: grandem autem, & nubilem filiam, quæ brevi tempore post patris mortem nupsit A. Aurio Melino, consobrino suo; adolescenti in primis, ut tum habebatur, inter suos & honesto, & nobili.

Cum essent hæ nuptiæ plenæ dignitatis, plenæ concordie, repente est exorta mulieris importunæ nefaria libido, non solum dedecore, verum etiam scelere convincta. Nam Saffia mater hujus Aviti (mater enim a me, nominis causa¹³, tamen in hunc hostili odio & crudelitate est, mater, inquam, appellabitur: neque unquam illa ita de suo scelere & immanitate audiet, ut naturæ nomen amittat. Quo enim est ipsum nomen amantius indulgentiusque maternum, hoc illius matris, quæ multos jam annos, & nunc cum maxime filium interfectum cupit, singulare scelus majore odio dignum esse ducit.) Ea igitur mater Aviti, Melini illius adolescentis, generi sui, contra quam fas erat, amore capta, primo, neque id ipsum diu, quoquo modo poterat, in illa cupiditate continebatur; deinde ita flagrare cœpit amentia, sic inflammata ferri libidine, ut eam non pudor, non pudicitia, non pietas¹⁴; non macula familiæ, non hominum fama, non filii dolor, non filia mœror a cupiditate revocaret.

Animum adolescentis, nondum consilio ac ratione firmatum, pellexit iis omnibus rebus, quibus illa ætas capi ac deliniri potest. Filia, quæ non solum illo communi dolore muliebri in ejusmodi viri injuriis angeretur, sed nefarium matris pellitatum ferre non posset, de quo ne quidem sine scelere se posse arbitraretur, cæteros sui tanti mali ignaros esse cupiebat; in hujus amantissimi sui fratris manibus, & gremio, mœrore & lacrymis consensebat.

Ecce

¹³ rationis quidam faciendum a persona putant; eamque, si nostra sit, ornandam: si aliena, infamandam statim. Hoc sane frequentissimum est, quia personæ sunt inter quas litigatur. Sed hæ quoque interrim cum suis accedentibus ponende, cum id profuratum est: ut, A. Cluentius Avitus fuit, pater hujusce, Iudices, homo non solum, &c. Syllæ.

¹⁴ Nominis causa] Lambinus, in omni causa, ex ms. ut ait, sed insulse, si modo quid sentio, & contra Pall. nostros, & editos antiquitus. Græverus.

¹⁵ Non pietas] In filiam. Syllæ.

Ecce autem subitum divortium: quod solatiu[m] malorum omnium fore videbatur. Discedit a Melino Cluentia¹⁵: ut in tantis injuriis, non invita: ut a viro, non libenter. Tum vero illa egregia, ac præclara mater, palam exultare lætitia, ac triumphare gaudio cœpit, victrix filia, non libidinis. Itaque diutius suspicionibus obscuris lædi famam suam noluit; lætum illum genialem, quem biennio ante filia suæ nubenti straverat, in eadem domo sibi ornari & sterni, expulsa atque exturbata filia, jubet. Nubit genero focrus, nullis auspiciis, nullis auctoribus¹⁶, funestis omnibus omnium.

VI. O mulieris scelus incredibile, &, præter hanc unam, in omni vita inauditum! O libidinem effrenatam & indomitam! O audaciam singularem, non timuisse, si minus vim deorum, hominumque famam, at illam ipsam noctem, facerque illas nuptiales! non limen cubiculi, non cubile filia, non parietes denique ipsos, superiorum testes nuptiarum! Perfregit, ac prostravit omnia cupiditate ac furore: vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.

Tulit hoc commune dedecus jam familia, cognationis, nominis, graviter filius. Angebatur autem ejus molestia quotidianis querimoniis, & assiduo fletu sororis. Statuit tamen nihil sibi in tantis injuriis, ac tanto scelere matris, gravius faciendum, quam ut illa matre ne uteretur¹⁷: ne, quam videre sine summo animi dolore non poterat, ea si matre uteretur, non solum videre, sed etiam probare suo iudicio putaretur.

Initium quod huic cum matre fuerit simultatis, audistis. Pertinuisse hoc ad causam, tunc, cum reliqua cognoveritis, intel-

¹⁵ Cluentia] Romanarum mulierum nomina ex nominibus iis, quæ prima sequerentur, prænomena sumi mos erat: ut P. Cornelius Scipio, A. Licinius Crassus, Cn. Papirius Carbo, C. Julius Cæsar, M. Tullius Cicero. Harum familiarum feminae, Cornelia, Licinia, Papiria, Julia, Tullia appellabantur. Hæc igitur A. Cluentii Aviti soror, Cluentia appellata est. Idem.

¹⁶ Nullis auctoribus] Auctores in nuptiis dicebantur parentes, cognati, necessarii, tu-

tores, aut amici, qui nuptias approbant, & tabulas nuptiales signabant. Terent. Adelphi. VI. 8.

quis despondit? quis dedit?
Cui quando nupsit? auctor hic rebus
quis est? Grævius.

¹⁷ Ne uteretur] Uti aliquo Ciceroni est id, quod frequentius dicitur, uti aliquo familiariter. Exempla non pauca sunt obvia, in primis in epistolis, & dudum a doctis animadversa. Idem.

intelligetis. Nam illud me non præterit, cujusmodicunque mater sit, tamen in iudicio filii de turpitudine parentis dici vix oportere. Non essem ad ullam causam idoneus, Iudices, si hoc, quod in communibus hominum sensibus, atque in ipsa natura positum atque infixum est, id ego, cum ad amici pericula depellenda adhiberer, non viderem. Facile intelligo non modo reticere homines parentum injurias, sed etiam animo æquo ferre oportere. Sed ego ea, quæ ferri possunt, ferenda: quæ taceri, tacenda esse arbitror.

Nihil in vita vidit calamitatis A. Cluentius, nullum periculum mortis adiit, nihil mali timuit, quod non totum a matre esset constat & profectum. Quæ hoc tempore sileret omnia, atque ea, si oblivione non posset, tamen taciturnitate sua tecta esse pateretur. Sed ea vero sic agit, ut profus reticere nullo modo possit. Hoc enim ipsum iudicium, hoc periculum, illa accusatio¹⁸, omnis testium copia, quæ futura est, a matre initio est adornata, a matre hoc tempore instruitur, atque omnibus ejus opibus & copiis comparatur: ipsa denique nuper Larino, hujus opprimendi causa, Romam advolavit. Præsto est mulier audax, pecuniosa, crudelis: instruit accusatores, instruit testes: squalore hujus & sordibus lætatur: exitium exoptat: sanguinem suum profundere omnem cupit, dummodo profusum hujus ante videat. Hæc nisi omnia perpexeritis in causa, temere a nobis illam appellari putato. Sin autem erunt & aperta, & nefaria, Cluentio ignoscere debetis, quod hæc a me dici patiatur: mihi ignoscere non deberetis, si tacerem.

VII. Nunc jam summatim exponam, quibus criminibus Oppianicus damnatus sit: ut & constantiam A. Cluentii, & rationem accusationis perspicere possitis. Ac primum causa accusandi quæ fuerit, ostendam, ut id ipsum A. Cluentium vi & necessitate coactum fecisse videatis.

Cum manifesto venenum deprehendisset, quod vir matris Oppianicus ei paravisset; & res non conjectura, sed oculis ac

Tom. V.

F

mani-

¹⁸ Illa accusatio] Cur non, hæc, potius sentem. Et aliquanto post: Annulus illius quam, illa? quia digito accusatores ostendit, ut infra. Is fecit heredem illum adole-

manibus teneretur, neque in causa ulla dubitatio posset esse: accusavit Oppianicum. Quam constanter, & quam diligenter, postea dicam: nunc hoc scire vos volui, nullam huic aliam accusandi causam fuisse, nisi uti propositum vitæ periculum, & quotidianas capitis insidias hac una ratione vitaret. Atque, ut intelligatis, his accusatum esse criminibus Oppianicum, ut neque accusator timere, neque reus sperare debuerit; pauca vobis illius iudicii crimina exponam: quibus cognitis, nemo vestrum mirabitur, illum, diffidentem rebus suis, ad Stalenum, atque ad pecuniam confugisse.

Larinas quædam fuit Dinea, socrus Oppianici, quæ filios habuit M. & Numerium Aurius, & Cn. Magium, & filiam Magiam, nuptam Oppianico. M. Aurius adolescentulus, bello Italico captus apud Asculum, in Q. Sergii senatoris, ejus, qui inter sicarios damnatus est, manus incidit, & apud eum fuit in ergastulo: Numerius autem Aurius frater, mortuus est, heredemque Cn. Magium, fratrem suum, reliquit. Postea Magia, uxor Oppianici, mortua est. Postremo unus, qui reliquus erat Dineæ filius, Cn. Magius, est mortuus. Is fecit heredem illum adolescentem Oppianicum, sororis suæ filium, eumque partiri cum Dinea matre iussit. Interim venit index ad Dineam, neque obscurus, neque incertus, qui nuntiaret ei, filium ejus, M. Aurius, vivere: & in agro Gallico esse in servitute. Mulier, amissis liberis, cum unius filii recuperandi spes esset ostentata, omnes suos propinquos, filique sui necessarios convocavit, & ab iis flens petivit, ut negotium susciperent, adolescentem investigarent, sibi restituerent eum filium, quem tantum unum ex multis fortuna reliquum esse voluisset. Hæc cum agere instituisset, oppressa morbo est. Itaque testamentum fecit ejusmodi, ut illi filio HS cccccc millia legaret, heredem institueret eundem illum Oppianicum, nepotem suum. Atque his diebus paucis est mortua. Propinqui tamen illi, quemadmodum viva Dinea instituerant, ita mortua illa ad investigandum Aurius cum eodem illo indice in agrum Gallicum profecti sunt.

VIII. Interim Oppianicus, ut erat, sicut multis ex rebus reperie-

reperietis, singulari scelere & audacia, per quendam Gallicanum¹⁹, familiarem suum, primum illum indicem pecunia corrupti: deinde ipsum Aurius, non magna jactura facta²⁰, tollendum, interficiendumque curavit. Illi autem, qui erant ad propinquum investigandum & recuperandum profecti, literas Larinum ad Aurius, illius adolescentis propinquos, suoque necessarios, mittunt; sibi difficilem esse investigandi rationem, quod intelligerent indicem ab Oppianico esse corruptum. Quas literas A. Aurius, vir fortis, & experiens, & domi nobilis, M. illius Aurius propinquus, in foro, palam, multis audientibus, cum adesset Oppianicus, recitat, & clarissimæ voce se nomen Oppianici, si interfectum M. Aurius comperisset, delaturum esse testatur.

Interim brevi tempore illi, qui erant in agrum Gallicum profecti, Larinum revertuntur: interfectum esse M. Aurius renuntiant. Animi non solum propinquorum, sed etiam omnium Larinatum odio Oppianici, & illius adolescentis misericordia commoventur. Itaque cum A. Aurius, qui antea denuntiabat, clamore hominem, ac minis insequi cœpisset: Larino profugit, & se in castra clarissimi viri, Q. Metelli, contulit.

Post illam fugam & sceleris, & conscientia testem, nunquam se judiciis, nunquam legibus, nunquam inermem inimicis committere ausus est: sed per illam L. Sylla vim atque victoriam, Larinum in summo timore omnium, cum armatis advolvit: quatuor viros²¹, quos municipes fecerant, sustulit²²: se a Sylla, & alios præterea tres, factos esse dixit: & ab eodem sibi esse imperatum, ut Aurius illum, qui sibi delationem nominis, & capitis periculum ostentarat,

F 2

¹⁹ Gallicanum] Qui primum Gallus fuerat, deinde, cum in Italiam habitatum venisset, non amplius Gallus, sed Gallicanus esse capit: quemadmodum de avo Pisonis materno dixit Cicero. Prius enim Gallus, dein Gallicanus, extremo Semiplacentinus haberi cepus est. Idem. Vide Fragm. Orationum in L. Pisonem: tom. VI.

²⁰ Non magna jactura facta] Non magno pretio, Idem.

²¹ Quatuor viros] Sic dicebantur, qui summa cum potestate municipis & colonis præterant, sive annuam in iis jurisdictionem exercerent, ut Romæ Consules, quamvis in aliis essent duumviri, in aliis sevidi. Vide de his cum aliis, tum Reinefium ad Cenotaphum Pisana, cap. 3. Græco.

²² Sustulit] Necavit. Sylvius.

& alterum Anrium, & ejus C. filium, & Sex. Virbium, quo sequestre²³ in illo indice corrumpendo dicebatur esse usus, proferibendos, interficiendosque curaret. Itaque, illis crudelissime interfectis, non mediocri ab eo ceteri proscriptionis & mortis metu terrebantur. His rebus in causa judicioque patefactis, quis est, qui illum absolvi potuisse arbitraretur?

IX. Atque hæc parva sunt: cognoscite reliqua, ut non aliquando condemnatum esse Oppianicum, sed aliquandiu incolumem fuisse miremini. Primum videte hominis audaciam. Sassiã in matrimonium ducere, Aviti matrem, illam, cujus virum A. Anrium occiderat, concupivit. Utrum impudentior hic, qui postulet: an crudelior illa, si nubat, difficile dictum est. Sed tamen utriusque humanitatem, constantiamque cognoscite.

Petit Oppianicus, ut sibi Sassiã nubat, & id magnopere contendit. Illa autem non admiratur audaciam, non impudentiam aspernatur, non denique illam Oppianici domum, viri sui sanguine redundantem, reformidat: sed quod haberet tres ille filios²⁴, idcirco se ab his nuptiis abhorrrere respondit. Oppianicus, qui pecuniam Sassiæ concupivisset, domo sibi quaerendum remedium existimavit ad eam moram, quæ nuptiis afferebatur. Nam, cum haberet ex Novia infantem filium: alter autem ejus filius, Papiã natus, Theani Appuli, quod abest a Larino decem & octo millia passuum, apud matrem educaretur: accessit subito sine causa puerum Theano: quod facere, nisi ludis publicis, aut festis diebus, antea non solebat. Mater nihil mali misera suspicans, mittit. Ille se Tarentum proficisci cum simulasset, eo ipso die puer, cum hora undecima in publico valens visus esset, ante noctem mortuus, & postridie, antequam luceret, combustus est. Atque hunc tantum moerorem matri prius hominum rumor, quam

²³ Quo sequestre.] Sequestres, ut ait Afconius, sunt apud quos deponitur pecunia. Cum enim testes, iudices, alii qui corrumpuntur, his non prius datur pecunia, quam quod promiserunt executi sunt: ideoque apud sequestres, ut & vulgo dicunt, in manu tertia, pecunia deponitur. Sequestri autem, non

sequestre, ex præcepto Prisciani, lib. 6. legendum esse. Idem.

²⁴ Tres filios.] Quorum duos pater Oppianicus necavit: tertium sibi servavit, eum, qui nunc, a socro Sassiã impulsus, Cluentium accusat. Manut.

quisquam ex Oppianici familia renuntiavit. Illa cum uno tempore audisset sibi non solum filium, sed etiam exequiarum munus ereptum, Larinum confestim exanimata venit, & ibi de integro sanus jam sepulto filio fecit. Dies nondum decem intercesserant, cum ille alter filius infans necatur. Itaque nubis Oppianico continuo Sassiã, latanti jam animo, & spe optima confirmato. Nec mirum, quæ se non nuptialibus donis, sed filiorum funeribus delinitam videret. Ita quod ceteri propter liberos pecuniæ cupidiores solent esse, ille propter pecuniam liberos amittere jucundum esse duxit.

X. Sentio, Iudices, vos pro vestra humanitate, his tantis sceleribus breviter a me demonstratis, vehementer esse commotos. Quo tandem igitur animo fuisse illos arbitramini, quibus his de rebus non modo audiendum fuit, verum etiam iudicandum? Vos auditis de eo, in quem iudices non estis: de eo, quem non videtis: de eo, quem odisse jam non potestis: de eo, qui & naturæ, & legibus satisfecit: quem leges exilio, natura morte multavit: auditis non ab inimico: auditis sine testibus: auditis, cum ea, quæ copiosissime dici possunt, breviter a me strictimque dicuntur: illi audiebant de eo, de quo jurati sententias ferre debebant: de eo, cujus præsentis nefarium & consceleratum vultum intuebantur: de eo, quem oderant propter audaciam: de eo, quem omni supplicio dignum esse ducebant: audiebant ab accusatoribus, audiebant verba multorum testium: audiebant, cum unaquaque de re a P. Canutio, homine eloquentissimo, graviter & diu dicebatur.

Et est quisquam, qui, cum hæc cognoverit, suspicari possit, Oppianicum iudicio oppressum & circumventum esse innocentem? Acervatim jam reliqua, Iudices, dicam, ut ad ea, quæ propiora hujus causæ, & adjunctiora sunt, perveniam. Vos, quæso, memoria teneatis, non mihi hoc esse propositum, ut accusem Oppianicum mortuum: sed, cum hoc persuadere vobis velim, iudicium ab hoc non esse corruptum, hoc uti initio ac fundamento defensionis, Oppianicum, hominem sceleratissimum, & nocentissimum, esse damnatum: qui

uxori suæ Cluentiæ, quæ amita hujus Aviti fuit, cum ipse poculum dedisset, subito illa in media potione exclamavit, se maximo cum dolore mori; nec diutius vixit, quam locuta est. Nam in ipso sermone hoc, & vociferatione mortua est. Et ad hanc mortem tam repentinam, vocemque morientis, omnia præterea, quæ solent esse indicia & vestigia veneni, in illius mortuæ corpore fuerunt. Eodemque veneno C. Oppianicum fratrem necavit.

XI. Neque est hoc satis: tamen in ipso fratre parricidio nullum scelus prætermisum videtur; tamen, ut ad hoc nefarium facinus accederet, aditum sibi aliis sceleribus ante munivit. Nam cum esset gravida Auria, fratris uxor, & jam appropinquare partus videretur: mulierem veneno interfecit, ut una illa, & quod erat ex fratre conceptum, necaretur. Postea fratrem aggressus est: qui sero, jam exhausto illo poculo mortis, cum & de suo, & de uxoris interitu clamaret, testamentumque mutare cuperet, in ipsa significatione hujus voluntatis, est mortuus. Ita mulierem, ne partu ejus ab hereditate fraterna excluderetur, necavit: fratris autem liberos prius vita privavit, quam illi hanc ab natura propriam lucem accipere potuerunt; ut omnes intelligerent, nihil ei clausum, nihil sanctum esse posse; cujus ab audacia, fratris liberos²⁵ ne materni quidem corporis custodia tegere potuisset.

Memoria teneo, Mileciam quandam mulierem²⁶, cum essem in Asia, quod ab heredibus secundis²⁷ accepta pecunia, partum sibi ipsa medicamentis abegisset, rei capitalis esse damnatam: neque injuria; quæ spem parentis, memoriam nominis, subsidium generis, heredem familiæ, designatum rei publi-

²⁵ Liberos] Liberos pro unico filio, unica ve filia dici, A. Gellius lib. 2. cap. 13. scribit. Syllotus.

²⁶ Mileciam quandam mulierem] Amplificationem ex comparatione aliquando fieri, Quintil. docet lib. vii. cap. 4. in qua nunquam proposito simili exemplo efficiendum est, ut sic majus id quod a nobis amplificandum est, ut Cicero pro Cluentio, cum exposuisset Mileciam quandam a secundis heredibus pro abortu pecuniam accepisse: „Quantum eam, inquit, Oppianicus in eadem in-

„ iuria majore supplicio dignus? Si quidem illa, cum suo corpori vim attulisset, se

„ ipsa cruciavit: hic autem idem illud fecit, per alieni corporis vim atque cruciatum. „ Idem.

²⁷ Ab heredibus secundis] Secundus heres dicitur, ut ait Boetius lib. Comment. in Top. Cic. 2. qui heredi instituto substituitur: veluti si quis filium instituat heredem, scribaturque si is filius infra pubertatem decesserit, nepotem vel quemlibet alium heredem esse oportere. Idem.

publicæ civem, sustulisset. Quanto Oppianicus in eadem injuria majore supplicio dignus? Si quidem illa, cum suo corpori vim attulisset, se ipsam cruciavit: hic autem idem illud effecit per alieni corporis mortem atque cruciatum²⁸. Cæteri non videntur in singulis hominibus multa parricidia suscipere posse: Oppianicus inventus est, qui in uno corpore plures necaret.

XII. Itaque cum hanc ejus consuetudinem audaciamque cognosceret avunculus illius adolescentis Oppianici, Cn. Magius, isque gravi morbo affectus esset, & heredem²⁹ illum sororis suæ filium faceret: amicis adhibitis, præsentem matrem suam, Dineam, uxorem suam interrogavit, essetne prægnans. Quæ cum se esse respondisset; ab ea petivit, ut, se mortuo, apud Dineam, quæ tum ei mulieri focus erat, quoad pareret, habitaret, diligentiamque adhiberet, ut id, quod conceperat, servaret, ut salvum parere posset. Itaque ei testamentum legatam grandem pecuniam a filio³⁰, si qui natus esset: ab secundo heredem nihil legat³¹.

Quid de Oppianico suspicatus sit, videtis: quid judicavit, obscurum non est. Nam, cum ejus filium faceret heredem, eum tutorem liberis non adscripsit. Quid Oppianicus fecerit, cognoscite: ut illum Magium intelligatis longe animo prospexisse morientem. Quæ pecunia mulieri legata erat a filio, si qui natus esset, eam præsentem Oppianicus non debitam mulieri solvit: si hæc solutio legatorum, & non merces abortionis appellanda est: quo illa pretio accepto, multisque præterea muneribus, quæ tum ex tabulis Oppianici recitabantur, spem illam, quam in alvo commendatam a viro continebat, victa avaritia sceleri Oppianici vendidit.

Nihil

²⁸ Per alieni corporis mortem atque cruciatum] Quintilianus legit, per alieni corporis vim atque cruciatum: Quæ lætio magis placeat, ne sit ordo rerum perverfus. Idem. Quasi vero non frequens esset uterqueque illa. Burman. in Quintil.

²⁹ Heredem] Secundum. Nam primus in utero matris erat. Manu.

³⁰ Legat grandem pecuniam a filio] Id est, si filius ex ea nascatur, qui heres testa-

mento instituitur. Syloius. Modus loquendi, ut in Topicis: Pater-familias uxori ancillam usumfructum legavit a filio. Similiter, solvere ab aliquo, dicebant, ut ep. 17. lib. vii. Quinctius frater laborat, ut sibi, quod debet, ab Egario solvat. Manu.

³¹ Nihil legat] Ne sibi ipsa sortite partum medicamentis abigeret, ab Oppianico corrupta. Idem.

Nihil posse jam ad hanc improbitatem addi videtur. Attendite exitum. Quæ mulier obstinatione viri decem illis mensibus ne domum quidem ullam, nisi focus suæ, nosse debuit, hæc quinto mense post viri mortem ipsi Oppianico nupsit. Quæ nuptiæ non diuturnæ fuerunt. Erant enim non matrimonii dignitate, sed sceleris societate conjunctæ.

XIII. Quid? illa cædes Afinii Larinatis, adolescentis pecuniosi, quam clara tum, recenti re? quam omnium sermone celebrata? Fuit Avilius quidam Larinas perdita nequitia, & summa egestate, arte quadam præditus ad libidines adolescentulorum excitandas accommodata: qui ut se blanditiis & assentationibus in Afinii consuetudinem penitus immerfit, Oppianicus continuo sperare cœpit, hoc se Avilio, tanquam aliqua machina admota, capere Afinii adolescentiam, & fortunas ejus patrias expugnare posse. Ratio excogitata Larini est: res translata Romam. Iniri enim id consilium facilius in solitudine, perfici rem ejusmodi commodius in turba posse arbitrati sunt. Afinius cum Avilio Romam est profectus. Hos vestigiis Oppianicus consecutus est. Jam ut Romæ vixerint, quibus convivii, quibus flagitiis, quantis, & quam profusus sumptibus, non modo conscio, sed etiam conviva & adjutore Oppianico, longum est mihi dicere, præsertim ad alia properanti. Exitum hujus assimilata familiaritatis cognoscite.

Cum esset adolescens apud mulierculam quandam, atque ibi pernoctaret, & ibi diem posterum commoraretur: Avilius, ut erat constitutum, simulat se ægotare, & testamentum facere velle. Oppianicus obsignatores ad eum, qui neque Afinium, neque Avilium nosset, adducit, & illum, Afinium appellat: ipse, testamento Afinii nomine obsignato, discedit. Avilius illico convalescit. Afinius autem brevi illo tempore, quasi in hortulos iret, in arenarias quasdam extra portam Esquilinam perductus, occiditur.

Qui cum unum jam & alterum diem desideraretur: neque in iis locis, ubi ex consuetudine quærebatur, inveniretur, & Oppianicus in foro Larinatum dicitaret, nuper se & suos amicos testamentum ejus obsignasse: liberti Afinii, & nonnulli ami-

amici, quod eo die, quo postremum Afinius visus erat, Avilium cum eo fuisse, & a multis visum esse constabat, in eum invadunt, & hominem ante pedes Q. Manilii, qui tum erat triumvir, constituunt. Atque ille continuo, nullo teste, nullo indice, recentis maleficii conscientia perterritus, omnia, ut a me paulo ante dicta sunt, exponit, Afiniumque ab se, consilio Oppianici, interfectum fatetur.

Extrahitur domo latitans Oppianicus a Manilio: index Avilius ex altera parte coram tenetur. Hic jam quid reliqua queritis? Manilium plerique noratis. Non ille honorem a pueritia, non studia virtutis, non ullum existimationis bonæ fructum unquam cogitarat: sed ex petulanti atque improbo scurra, in discordiis civitatis ad eam columnam³², ad quam multorum sæpe conviciis perductus erat, cum suffragiis populi pervenerat. Itaque rem cum Oppianico transigit: pecuniam ab eo accipit: causam & susceptam, & manifestam relinquit. Ac tum in Oppianici causa crimen hoc Afinianum cum testibus multis, tum vero indicio Avilii probabatur: in quo, inter allegatos³³, Oppianici nomen primum esse constabat, ejus, quem vos miserum atque innocentem, falso judicio circumventum esse dicitis.

XIV. Quid? aviam tuam, Oppianice, Dineam, cui tu es heres, pater tuus non manifesto necavit? ad quam cum adduxisset medicum illum suum, jam cognitum, & sæpe viatorem, (per quem interfecerat plurimos) mulier exclamat, se ab eo nullo modo velle curari, quo curante suos omnes perdidisset. Tum repente Anconitanum quendam, L. Clodium, pharmacopolam circumforaneum, qui casu tum Larinum venisset, aggreditur, & cum eo H-S quadringentis, id quod ipsius tabulis tum est demonstratum, transigit. L. Clodius, qui properaret, cui fora multa restarent, simul atque introductus est, rem confecit: prima portione mulierem sustulit: neque postea Larini punctum est temporis commoratus.

Tom. V.

G

Ea-

³² Ad eam columnam] Jus dicebat, opinor, ad columnam Mænam: ad quam debitores, fures, & servi fugitivi accusabantur. Ejus mentio fit in Divin. apud Afco-

nium. Idem.

³³ Inter allegatos] Inter conscios, qui calcularentur. Ferratius.

Eadem hac Dinea testamentum faciente, cum tabulasprehendisset Oppianicus, qui gener ejus fuisset, digito legata delevit: & cum id multis locis fecisset, post mortem ejus, ne lituris coargui posset, testamentum in alias tabulas transcriptum, signis adulterinis obsignavit. Multa prætereo consulto. Etenim vereor, ne hæc ipsa nimium multa esse videantur. Vos tamen eum similem sui fuisse in cæteris quoque vitæ partibus existimare debebitis. Illum tabulas publicas Larini censorias corrupisse, decuriones universi judicaverunt. Cum illo jam nemo rationem, nemo rem ullam contrahebat: nemo illum ex tam multis cognatis & affinibus tutorem unquam liberis suis scripsit: nemo illum aditu, nemo confessione, nemo sermone, nemo convivio dignum judicabat. Omnes aspernabantur, omnes abhorrebant, omnes, ut aliquam immanem ac perniciosam bestiam, pestemque, fugiebant.

Hunc tamen hominem tam audacem, tam nefarium, tam nocentem, nunquam accusasset Avitus, Judices, si id præmittere, salvo capite suo, potuisset. Erat huic inimicus Oppianicus: erat; sed tamen erat vitricus: crudelis, & huic infesta mater; attamen mater. Postremo nihil tam remotum ab accusatione, quam Cluentius, & natura, & voluntate, & infinita ratione vitæ. Sed cum esset hæc illi proposita conditio, ut aut juste pieque accusaret, aut acerbè indigneque moreretur: accusare, quoquo modo posset, quam illo modo emori, maluit. Atque, ut hæc ita esse perspicere possitis, exponam vobis Oppianici facinus manifesto compertum, atque deprehensum: ex quo simul utrumque, & huic accusare, & illum condemnari necesse fuisse, intelligeritis.

XV. Martiales quidam Larini appellabantur, ministri publici Martis, atque ei deo veteribus institutis, religionibusque Larinatum consecrati: quorum cum satis magnus numerus esset, cumque item, ut in Sicilia permulti Veneri sunt, sic illi Larini in Martis familia³⁴ numerarentur; repente Oppianicus eos omnes, liberos esse, civesque Romanos cepit defendere. Graviter id decuriones Larinatum, cunctique mun-

³⁴ In Martis familia] Quæ libera non est. Servi enim familia dicuntur. Martur.

nicipes tulerunt. Itaque ab Avito petiverunt, ut eam causam fusciperet, publiceque defenderet. Avitus cum se ab omni ejusmodi negotio³⁵ removisset, tamen pro loco, pro antiquitate generis sui, pro eo, quod se non suis solum commodis, sed etiam suorum municipum, cæterorumque necessariorum natum esse arbitrabatur, tantæ voluntati univerforum Larinatum deesse noluit.

Sufcepta causa, Romanque delata, magnæ quotidie contentiones inter Avitum & Oppianicum ex utriusque studio defensionis³⁶ excitabantur. Erat ipse immani, acerbæque natura Oppianicus. Incendebat ejus amentiam infesta atque inimica filio mater Aviti. Magni autem illi sua interesse arbitrabantur, hunc a causa Martialium demovere. Suberat etiam alia causa major, quæ Oppianici, hominis avarissimi atque audacissimi, mentem maxime commovebat. Nam Avitus usque ad illius judicii tempus nullum testamentum unquam fecerat. Neque enim legare ejusmodi matri poterat in animum inducere: neque testamento nomen omnino præmittere parentis. Id cum Oppianicus sciret, (neque enim erat obscurum) intelligebat, Avito mortuo, bona ejus omnia ad matrem esse ventura: quæ ab se postea, aucta pecunia, majore præmio; orbata filio, minore periculo, necaretur. Itaque his rebus incensus, qua ratione Avitum veneno tollere conatus sit, cognoscite.

XVI. C. & L. Fabricii, fratres gemini, fuerunt ex municipio Aletrinate, homines inter se cum forma, tum moribus similes: municipum autem suorum dissimilimi; in quibus quantus splendor sit, quam prope æquabilis, quam fere omnium constans, & moderata vitæ ratio, nemo vestrum, ut mea fert opinio, ignorat. His Fabriciis semper usus est Oppianicus familiarissime. Jam hoc fere scitis omnes, quantam vim habeat ad conjungendas amicitias, studiorum ac naturæ similitudo. Cum illi ita viverent, ut nullum quæstum turpem esse arbitrantur: cum omnis ab his fraus, omnes infidiæ,

³⁵ Ab omni ejusmodi negotio] Ut quem utriusque defensionis, sed utriusque Cluentii, quam accusaret. Idem. & Oppianici: quorum alter Martiales, al-

³⁶ Ex utriusque studio defensionis] Non, ter causam publicam defendebat. Idem.

circumscriptionesque adolescentium nascerentur, cumque essent vitiiis atque improbitate omnibus noti: studio, ut dixi, ad eorum se familiaritatem multis jam ante annis Oppianicus applicarat.

Itaque tum sic statuit, per C. Fabricium (nam L. erat mortuus) insidias Avito comparare. Erat illo tempore infirma valetudine Avitus. Utebatur autem medico ignobili, sed inspectato homine Cleophanto: cuius servum Diogenem Fabricius ad venenum Avito dandum spe & pretio sollicitate cepit. Servus non incallidus, sed, ut ipsa res declaravit, frigidus atque integer, sermonem Fabricii non est aspernatus: rem ad dominum detulit: Cleophantus autem cum Avito est locutus. Avitus autem statim cum M. Bebrio senatore, familiarissimo suo, communicavit: qui qua fide, qua prudentia, qua dignitate fuerit, meminisse vos arbitror. Ei placuit, ut Diogenem Avitus emeret a Cleophanto, quo facilius aut comprehenderetur res ejus indicio, aut falsa esse cognosceretur. Ne multis; Diogenes emitur: venenum diebus paucis, (multi viri boni cum ex occulto intervenissent) pecuniaque obfignata, qua ad eam rem dabatur, in manibus Scamandri, liberti Fabriciorum,prehenditur.

XVII. Pro dii immortales! Oppianicum quisquam, his rebus cognitis, circumventum esse dicit? Quis unquam audacior? quis nocentior? quis apertior in iudicium adductus est? Quod ingenium, qua facultas dicendi, qua a quoquam excogitata defensione, huic uni crimini potuit obfistere? simul & illud esse, qui dubitet, quin hac re comperta, manifestoque deprehensa, aut obeunda mors Cluentio, aut suscipienda accusatio fuerit?

Satis esse arbitror demonstratum, Judices, iis criminibus accusatum esse Oppianicum, ut honeste absolvi nullo modo poterit. Cognoscite nunc ita reum citatum esse illum, ut re semel atque iterum præjudicata³⁷, condemnatus in iudicium venerit. Nam Cluentius, Judices, primum nomen ejus detulit, cuius in manibus venenum deprehenderat. Is erat li-

³⁷ Re semel atque iterum præjudicata] Damnatione Scamandri, & Fabricii. Idem.

bertus Fabriciorum; Scamander. Integrum consilium: iudicii corrupti nulla suspicio: simplex in iudicium causa, certa res, verum crimen allatum est. Hic tum Fabricius, is, de quo ante dixi, qui, liberto damnato, sibi illud impendere periculum videret; quod mihi cum Aletrinatibus vicinitatem³⁸, & cum plerisque eorum magnum usum esse sciebat, frequenter eos ad me domum adduxit. Qui quanquam de homine, sicut necesse erat, existimabant; tamen, quod erat ex eodem municipio, suæ dignitatis esse arbitrabantur, eum, quibus rebus possent, defendere: idque a me, ut facerem, & ut causam Scamandri susciperem, petebant: in qua causa patroni³⁹ omne periculum continebatur. Ego, qui neque illis talibus viris, ac tam amantibus mei, rem possem ullam negare: neque illud crimen, tantum, ac tam manifestum esse arbitrarer, sicut ne illi quidem ipsi, qui mihi tum illam causam commendabant, arbitrabantur, pollicitus iis sum, me omnia, qua vellent, esse facturum.

XVIII. Res agi cœpta est: citatus est Scamander reus: accusabat P. Canutius, homo in primis ingeniosus, & in dicendo exercitatus: accusabat autem ille quidem Scamandrum verbis tribus, *Venenum esse deprehensum*. Omnia tela totius accusationis in Oppianicum conjiciebantur: aperiiebatur causa insidiarum⁴⁰: Fabriciorum familiaritas commemorabatur: hominis vita, & audacia proferebatur: denique omnis accusatio varie graviterque tractata, ad extremum manifesta veneni deprehensione conclusa est. Hic ego cum ad respondendum surrexi, qua cura? dii immortales! qua sollicitudine animi? quo timore? Semper equidem magno cum metu incipio dicere⁴¹. Quotiescunque dico, toties mihi videor in iudicium veni-

³⁸ Vicinitatem] Vicini enim Arpinatibus. Idem.

³⁹ Patroni] C. Fabricii, cuius libertum Scamandrum fuisse paulo ante dictum est. Idem.

⁴⁰ Causa insidiarum] Id est, eum veneno Cluentium Oppianicum necare voluerit. Syl-

⁴¹ Magno cum metu incipio dicere] Quod

est hominis de ingenii fama, & de officio suo laborantis. In Divin. Ita Deos mihi velim propitiis, ut, cum illius dies mihi veniat in mentem, quo die, citato reo, mihi dicendum sit, non solum commoveatur animo, sed etiam toto corpore perborresco. De Orat. l. 26. Mihi, quisque optime dicitur, quisque id facillime, atque occasione facere possunt, ita non, nisi timide ad dicendum accedant, &

venire, non ingenii solum, sed etiam virtutis, atque officii: ne aut id proferri videar, quod non possim implere, quod est impudentiæ: aut id non efficere, quod possim, quod est aut perfidiæ, aut negligentia. Tum vero ita sum perturbatus, ut omnia timerem: si nihil dixissem, ne infantissimus; si multa in ejusmodi causa dixissem, ne impudentissimus existimarer.

XIX. Collegi me aliquando, & ita constitui, fortiter esse agendum: illi ætati, qua tum eram ⁴², solere laudi dari, etiam si in minus firmis causis hominum periculis non defuissem. Itaque feci: sic pugnavi, sic omni ratione contendi, sic ad omnia confugi, quantum ego assequi potui, remedia ac perfugia causarum, ut hoc, quod timide dicam, consecutus sim, ne quis illi causæ patronum defuisse arbitraretur. Sed, ut quidquid ego apprehenderam, statim accusator extorquebat e manibus. Si quasieram, an inimicitia Scamandrum cum Avito; fatebatur, nullas fuisse: sed Oppianicum, cujus ille minister fuisset, huic inimicissimum fuisse, atque esse dicebat. Sin autem illud egeram, nullum ad Scamandrum morte Aviti venturum emolumentum fuisse; concedebat: sed ad uxorem Oppianici, hominis in uxoribus necandis exercitati, omnia bona Aviti ventura esse dicebat. Cum illa defensione usus essem, quæ in libertinorum causis honestissima semper existimata est, Scamandrum patrono esse probatum; fatebatur: sed quærebat, cui probatus esset ipse patronus.

Cum ego pluribus verbis in eo commoratus essem, Scamandro factas insidias esse per Diogenem, constitutumque inter eos de alia re fuisse; ut medicamentum, non venenum Diogenes asserret: hoc cuivis usu venire posse: quærebat, cur in ejusmodi locum tam abditum, cur solus, cur cum ob-

gnata

in exordiana oratione perturbatur, pene impudenter videtur, tamen id accidere non potest. Ut enim quisque optime dicit, ita maxime dicendi difficultatem, variisque eventibus orationis, hominumque judicis permiscet, Manutius.

⁴² *Quæ tum eram*] Octo annis ante, cum Cicero annos 32. natns esset. Hanc e-

nim orationem annis octo post Oppianici damnationem prætor habuit. Oppianici autem judicium Scamandri Fabriciique damnationem nullo fere temporis intervallo secutum est, cum L. Quinctius, Oppianici defensor, tribunus plebis esset, L. Lucullo, M. Com. Cos. Idem.

gnata pecunia venisset. Denique hoc loco causa testibus, honestissimis hominibus, premebatur. M. Bebrus de suo consilio Diogenem emptum: se præsentem Scamandrum cum veneno, pecuniaque deprehensum esse dicebat. P. Quintius Varus, homo summa religione, & summa auctoritate præditus, de insidiis, quæ fierent Avito, & de sollicitatione Diogenis, recentis re; secum Cleophantum locutum esse dicebat.

Atque in illo judicio cum Scamandrum nos defendere videremur, verbo ille reus erat, re quidem vera, & periculo, & tota accusatione Oppianicus. Neque id obscure ferebat, nec dissimulare ullo modo poterat: aderat frequens, advocabat ⁴³, omni studio gratiaque pugnabat: postremo, id quod maximo malo illi causæ fuit, hoc ipso in loco, quasi reus ipse esset, sedebat. Oculi omnium judicum non in Scamandrum, sed in Oppianicum conjiciebantur: timor ejus, perturbatio, suspensus incertusque vultus, crebra coloris mutatio, quæ erant antea suspiciosa, hæc aperta ac manifesta faciebant.

XX. Cum in consilium iri oporteret, quæsit ab reo G. Junius, quæsit ex lege illa Cornelia, quæ tum erat, clam, an palam, de se sententiam ferri veller. De Oppianici sententia responsum est, quod is Aviti familiarem Junium esse dicebat, clam velle ferri. Itum est in consilium. Omnibus sententiis, præter unam, quam suam Stalenus esse dicebat, Scamander prima actione ⁴⁴ condemnatus est. Quis tum erat omnium, qui, Scamandro condemnato; non judicium de Oppianico factum esse arbitraretur? Quid est illa damnatione judicatum, nisi venenum id, quod Avito daretur, esse quæsitum ⁴⁵? Quæ porro tenuissima suspicio collata in Scamandrum est, aut conferri potuit, ut is sua sponte necare voluisse Avitum putaretur?

Atque,

⁴³ *Advocabat*] *Advocatus*, inquit Manutius, interdum est qui præsentis reo favet, inde *advocare* eodem sensu. Imo barbarum istud *advocare*, sed Latinum pro fautores conquirere, & advocatos colligere. Neque aliter accipiendum apud Ciceronem. Ipse aderat, & alios, qui adessent, cogebat & accesserat. Pro Quinctio: *Par tibi jus cum*

Alpheno fuisse non putas, quis tamen aliquem contra te advocare poterat. Gronovius, not. ad l. Senec. de Clement. 9. ubi vide plura. *Grævius.*

⁴⁴ *Prima actione*] Ampliandi potestatem lege permittebat. *Manutius.*

⁴⁵ *Esse quæsitum*] *Esse comparatum, Idem.*

Atque, hoc tum iudicio facto, & Oppianico, re, & estimatione, jam; lege & pronuntiatione, nondum condemnato, tamen Avitus Oppianicum reum statim non fecit. Voluit cognoscere, utrum iudices in eos solos essent severi, quos venenum habuisse ipsos comperissent: an etiam consilia, conscientiasque ejusmodi facinorum, supplicio dignas judicarent. Itaque C. Fabricium, quem propter familiaritatem Oppianici consilium illi facinori fuisse arbitrabatur, reum statim fecit: utque ei locus primus⁴⁶ constitueretur, propter causam conjunctionem impetravit. Hic tum Fabricius non modo ad meos vicinos & amicos, Aletrinales, non adduxit, sed ipse iis neque defensoribus uti postea, neque laudatoribus potuit. Rem enim integram hominis non alieni, quamvis suspiciosam, defendere, humanitatis esse putabamus: judicatum labefactare conari, impudentiæ. Itaque tum ille, inopia & necessitate coactus, in causa ejusmodi ad Cæpasios fratres⁴⁷ confugit, homines industrios, atque eo animo, ut, quæcumque dicendi potestas esset data, in honore, atque in beneficio ponerent.

XXI. Jam hoc quoque prope iniquissime comparatum est, quod in morbis corporis, ut quisque est difficillimus, ita medicus nobilissimus atque optimus quæritur: in periculis capitis, ut quæque causa difficillima est, ita deterrimus obscurissimisque patronus adhibetur⁴⁸: nisi forte hæc causa est, quod medici nihil, præter artificium, oratores etiam auctoritatem præstare debent. Citatur reus: agitur causa: paucis verbis

⁴⁶ *Utque ei locus primus*] Ut ejus causa, quod cum Scamandri causa conjuncta esset, statim ageretur. *Idem.*

⁴⁷ *Ad Cæpasios fratres*] De quibus in Bruto, cap. 60.

⁴⁸ *Adhibetur*] In codice sancti Victoris hæc adscripta sunt: *Nisi forte hoc causa est, quod medici nihil præter artificium, oratores etiam auctoritatem præstare debent*: sed hoc adiectitium puto. *Sylvius.* Equidem non modo in Palatinis hæc periculis non habetur, sed nec in Dresdeni, nec in utroque Francii, nec in editionibus illis vetustissimis, quas inspexi. Videtur sane cento esse, qui margini a magistro aut interprete, causas

docente hujus dissimilitudinis in quaerendo bono medico & malo patrono, fuit adscriptus. Sed causam veram non attigit. Si pessimus patronus adoptatur, quomodo potest is auctoritatem præstare? Nihil sane est absurdius hac sententia in hoc quidem loco. Cur diutius hunc pannum, tam pulchram orationem dedecorantem toleremus, & non potius deleamus secuti optimos codices, & editiones? Recentiores ex interpolatis libris illum adfuerunt, invito Tullio. *Grævius.* Tamen Grævio assentior, non ausim tamen periodum delere, quam habent Vië. Mau. Lamb. & Græ. *Olivæus.*

verbis accusat, ut de re iudicata, Cannutius. Incipit longo & alte petito proœmio respondere major Cæpasius. Primo attente auditur ejus oratio. Erigebat animum, jam demissum & oppressum, Oppianicus. Gaudebat ipse Fabricius. Non intellegebat, animos iudicum, non illius eloquentia, sed defensionis impudentia commoveri. Posteaquam de re coepit dicere, ad ea, quæ erant in causa, addebat etiam ipse nova quædam vulnera. Hoc quanquam sedulo faciebat, tamen interdum non defendere, sed prævaricari accusationi videbatur. Itaque cum callidissime se dicere putaret, & cum illa verba gravissima ex intimo artificio deprompsisset: *Respicite, Iudices, hominum fortunas: respicite dubios varioque casus: respicite C. Fabricii senectutem*: cum hoc, *Respicite*, ornandæ orationis causa, sepe dixisset, respexit ipse: at C. Fabricius a subsellis, demisso capite, discesserat. Hic iudices ridere: stomachari atque acerbe ferre patronus, causam sibi eripi; & se cætera de illo loco, *Respicite, Iudices*, non posse dicere: nec quidquam propius est factum, quam ut illum persequeretur, & collo obtorto ad subsellia reduceret; ut reliqua posset perorare. Jam tum Fabricius primum suo iudicio, quod est gravissimum, deinde legis vi & sententiis iudicum est condemnatus.

XXII. Quid est, quod jam de Oppianici causa plura dicamus? Apud eosdem iudices reus est factus, cum is duobus præiudiciis jam damnatus esset: ab iisdem autem iudicibus, qui Fabriciorum damnatione de Oppianico judicarent, locus ei primus est constitutus: accusatus est criminibus gravissimis, & iis, quæ a me breviter dicta sunt, & præterea multis, quæ ego omnia nunc omitto: accusatus est apud eos, qui & Scamandrum, ministrum Oppianici, & Fabricium, consilium malefici, condemnarant.

Utrum, per deos immortales! magis est mirandum, quod is condemnatus est, an quod omnino responderet ausus est? Quid enim illi iudices facere potuerunt? qui si innocentes Fabricios⁴⁹ condemnassent, tamen in Oppianico sibi constare,

Tom. V. H &
⁴⁹ *Fabricius*] De uno Fabricio nominandus fuit, cum Fabriciorum esset liber-
tim locutus est: sed Fabricius quoque Scamandri fuit, cum Fabriciorum esset liber-
tus. Pater infra. *Manus.*

& superioribus consentire judiciis debuerant. An vero illa sua per se ipsi judicia rescinderent; cum ceteri soleant, in iudicando; ne ab aliorum judiciis discrepent, providere? & illi, qui Fabricii libertum, quia minister in maleficio fuerat; patronum, quia conscius, condemnassent; ipsum principem atque architectum sceleris absolvent? & qui ceteros, nullo præiudicio facto, tamen ex ipsa causa condemnassent; hunc, quem bis condemnatum jam acceperant, liberarent?

Tum vero illa judicia senatoria⁵⁰, non falsa invidia, sed vera atque insigni turpitudine notata, atque operta dedecore & infamia, defensionem locum nullum reliquissent. Quid enim tandem illi iudices responderent, si quis ab iis quæreret, Condemnastis Scamandrum, quo crimine? nempe quod Avitum per servum medici, veneno necare voluisset. Quid Aviti morte Scamander consequeretur? nihil, sed administrer erat Oppianici. Condemnastis C. Fabricium, quid ita? quia, cum ipse familiarissime Oppianico usus, libertus autem ejus in maleficio deprehensus esset: illum expertum ejus consilii fuisse non probabatur. Si igitur ipsum Oppianicum, bis suis judiciis condemnatum, absolvisset, quis tantam turpitudinem iudiciorum, quis tantam inconstantiam rerum judicatarum, quis tantam libidinem iudicum ferre potuisset? Quod si hoc videtis, quod jam hac omni oratione patefactum est, illo iudicio reum condemnari, præsertim ab iisdem iudicibus, qui duo præiudicia fecissent, necesse fuisse: simul illud videatis necesse est, nullam accusatori causam esse potuisse, cur iudicium vellet corrumpere.

XXIII. Quæro enim abs te, T. Atti⁵¹, relictis jam cæteris argumentis omnibus, num Fabricios quoque innocentes condemnatos existimes? num etiam illa iudicia pecunia corrupta esse dicas; quibus judiciis alter⁵² a Staleno solo abolutus est, alter etiam ipse se condemnavit⁵³. Age, si nocentes:

⁵⁰ *Judicia senatoria*] Tunc enim soli senatores iudicabant per legem Corneliam, quæ deinde abrogata est M. Aurelio Cotta prætoris: lata altera lege, ut cum senatoribus Equites, nec Tribuni ærarii iudicarent. Ferratius.

⁵¹ *T. Atti*] T. Attius, vel Accius, de quo in Bruto, cap. 78.

⁵² *Alter*] Scamander. Masur.

⁵³ *Ipsæ se condemnavit*] Fabricius, a subfelliis discedens ante petorationem causæ. Idem.

tes: cujus maleficii? Numquid præter venenum quaesitum, quo Avitus necaretur, objectum est? numquid aliud in illis judiciis versatum est, præter hæc insidias Avito ab Oppianico per Fabricios factas? Nihil, nihil, inquam, aliud, iudices, reperietis. Extat memoria: sunt tabulæ publicæ: redargue me, si mentior: testium dicta recita: doce, in illorum judiciis quid, præter hoc venenum Oppianici, non modo in criminis, sed in maledicti loco sit objectum.

Multa dici possunt, quare ita necesse fuerit iudicari; sed ego occurram expectationi vestræ, iudices. Nam, etsi a vobis sic audior, ut nunquam benignius, neque attentius quemquam auditum putem: tamen vocat me alio jamdudum tacita vestra expectatio, quæ mihi obloqui videtur. Quid ergo? negasne, illud iudicium esse corruptum? Non nego: sed ab hoc corruptum non esse confirmo. A quo igitur est corruptum? Opinor, primum, si incertum fuisset, quisnam exitus illius iudicii futurus esset, verisimilius tamen esset, eum potius corrupisse, qui metuisset, ne ipse condemnaretur, quam illum, qui veritus esset, ne alter absolveretur: deinde, cum esset nemini dubium, quid iudicari necesse esset, eum certe potius, qui sibi aliqua ratione diffideret, quam eum, qui omni ratione consideret: postremo, certe potius illum, qui bis apud eos iudices offendisset, quam eum, qui bis causam iis probavisset. Unum quidem certe, nemo erit tam iniquus Cluentio, qui mihi non concedat, si constet corruptum illud esse iudicium, aut ab Avito, aut ab Oppianico esse corruptum. Si doceo non ab Avito, vinco ab Oppianico. Si ostendo ab Oppianico, purgo Avitum. Quare, etsi satis doctui, rationem nullam huic corrupendi fuisse; ex quo intelligitur, ab Oppianico esse corruptum; tamen de illo ipso⁵⁴ separatim cognoscite.

XXIV. Atque ego illa non argumentabor, quæ sunt gravia vehementer: eum corrupisse, qui in periculo fuerit: eum, qui metuerit: eum, qui spem salutis in alia ratione non ha-

H 2 bue-

⁵⁴ *De illo ipso*] De corrupto ab Oppianico iudicio. Idem.